

תורת הקורא

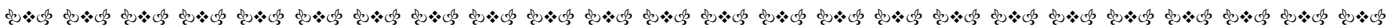
ובו הוראות מפורטות לבעלי קריאה

הלכות ומנהגים, דיוקים ודקדוקים, הערות ובידורים, חילופי נוסחאות, הקשורים בקריאת פרשת השבוע

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בכרזה במכון כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל: tameytora@gmail.com

גליון מס' 174
הפטרת וירא
ה"א תשפ"ד

גליון זה יו"ל ע"י מכון 'טעמי תורה' תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור © כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי

הלכה ומנהג

לפרשת וירא מפטירים:

למנהג התימנים ורוב האשכנזים: מ'וְאֵשָׁה אֶחָת' (מלכים ב' ד' א') עד 'וַיִּתְּשָׂא אֶת בְּנָהּ וַיִּתְּצָא' (שם ל"ז).^א

למנהג הספרדים ואשכנז מערב: מ'וְאֵשָׁה אֶחָת' (שם) עד 'לֹא חָדַשׁ וְלֹא שָׁבַת וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' (שם כ"ג).^ב

הקשר לפרשה: בהפטרה כתוב 'לְמוֹעֵד הַזֶּה פָּעַת חִיָּה אֶת חֶבְקָת בִּן' (ד' ט"ז) שהוא מעין מה שכתוב בפרשה 'לבוש סימן תרס"ט'.

(ד) בכולם ההפטרה ארוכה, ולכן ייתכן ומסתבר שגם בהפטרת בראשית ארע כן (וקצת פלא שעל זה לא העיר בספר כף נק כמו שהעיר על וירא).

אלא שגם בהפטרת נח הספרדים מקצרים ומסיימים כמו בסיום הפטרת כי תצא, למרות שמנהג זה לא נזכר כלל וכלל בדברי הראשונים בהפטרת פרשת נח, ובכתבי היד הספרדיים ההפטרה ארוכה (כך ב-7 כתבי יד שבדקנו), ולבני הפטרת נח אי אפשר לומר שהטעות הגיעה ממנהג אשכנז כמו בהפטרת וירא, משום שאין מנהג אשכנז לסיים שם, ואולי היו דפוסיים שצינו שם מפטירים בכי תצא (ובכי תצא לא כתבו את ההפטרה וצינו שהיא נמצאת בהפטרת נח כדי לא לפגול את ההפטרה שוב, והיו שצינו כך גם בפרשת ראה בה מפטירים את חצייה השני של הפטרת נח), ומהו השתרבבה הטעות לקרוא עד שם גם בפרשת נח, כי התרגלו הספרדים לקצר בהפטרות וחשבו גם שם שההפטרה הארוכה היא למנהג האשכנזי אך למנהג הספרדי מפסיקים כמו בהפטרת כי תצא (וראה מה שהעירו בגליון פרשת נח), והדברים צריכים עיון ובדיקה מקיפה במקורות כתבי היד והדפוסים.

ד שכתוב בפרשה 'שׁוּב אָשׁוּב אֶלֶיךָ פָּעַת חִיָּה וְהָיָה בִּן לְשָׁרָה אֲשֶׁתְּךָ' (י"ח), וכן 'לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֶלֶיךָ פָּעַת חִיָּה וְלִשְׁרָה בִּן' (י"ח ט"ז). ולכאורה הכוונה היא שדומה גם בזה שבישר על הלידה, וגם בהמשך שהתקיימה ההבטחה ונולד בן, שכתוב בהפטרה 'וַתֵּהָרֵא אֵשָׁה וַתֵּלֶד בֶּן לְמוֹעֵד הַזֶּה פָּעַת חִיָּה אֲשֶׁר דָּבָר אֵלֶיהָ אֲלִישֶׁע' (י"ח ט"ז) ובפרשה 'וַיִּפְקֹד אֶת שָׁרָה פֶּאֶשֶׁר אָמַר וַיַּעַשׂ יְיָ לְשָׁרָה פֶּאֶשֶׁר דָּבָר וַתֵּהָרֵא וַתֵּלֶד בֶּן לְאֶבְרָהָם בֶּן לִקְטָנוֹ לְמוֹעֵד אֲשֶׁר דָּבָר אֶתוֹ אֲ-לֹהִים' (כ"א ט"ז).

ויש להבין מדוע מתחילים לקרוא מ'וְאֵשָׁה אֶחָת מְנַשֵּׁי בְנֵי הַנְּבִיאִים' (ד' א'), שהרי כל מעשה נס השמן אינו קשור לפרשה, והמעשה שקשור לפרשה מתחיל רק שבעה פסוקים אחר כך בפסוק 'וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֲלִישֶׁע אֶל שְׁנֵי' (ד' ח'). ויש שתירצו על ידי פירושים רחוקים מהפסוק, ולפי הפשט נראה שכוון שבהפטרה מוזכר מגדלות אלישע הנביא והניסים שעשה, בלידת הבן ולאחר מכן שהשיבו לחיים, מתחילים את ההפטרה מעט קודם כדי להזכיר נס נוסף שעשה אלישע שגם הוא מעניין ההפטרה המדברת מגדלות אלישע, אף שאינו מעניין הפרשה.

אמנם למנהג שקוראים רק עד 'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' (ד' כ"ג) שאפילו את נס התחייה שיותר קשור לעניין ההפטרה אין מוזכרים, אכן צריך עיון מדוע מתחילים בנס השמן, וכן יש לעיין מדוע מפסיקים באמצע המעשה, ובפרט אחר שקוראים על מיתת הילד מדוע לא קוראים גם את נס החייאתו.

וכתב בדברי קהילות (עמ' 383) שכל העניין מדבר ממצוות כבוד אנשים נכבדים והטבה להם, שבשכרה נעשה נס למקיימה, שהאשה השונמת טרחה לעשות עליית קיר עם מיטה ושולחן וכסא ומנורה לכבוד הנביא, ובשכר זה נעשה לה הנס, וכן לאברהם נעשה נס שנולד יצחק בשכר מידה זו שהיתה בו, וכמו שזכר בתחילת הפרשה כמה טרח אברהם בהכנסת אורחים, ולכן קוראים גם את תחילת ההפטרה באשה אחת מנשי בני הנביאים שהיא אשת עובדיה (פסיקתא דרב כהנא פסקה ב') שפירז כל הונן לזון הנביאים, וגם לה נעשה הנס בזכות מצווה זו, אבל החלק האחרון, הנס שבו אינו דומה לנס שאירע אצל אברהם ולכן אין קוראים אותו, ואף שיכול לסיים ב'פָּעַת חִיָּה אֲשֶׁר דָּבָר אֵלֶיהָ אֲלִישֶׁע' ולא לקרוא את מיתת הילד (ואע"פ שאין ב"א פסוקים עד שם, הרי סליק ענין זה של נס הלידה, ובפרט אם נאמר שכאשר העניין שלמעלה מובן היטב גם בלי הפסוקים שאחרי ייתכן שגם זה נחשב סליק ענייני), בחרו לסיים ב'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' כדי לקרוא גם פסוק זה שממנו משמע שבחודש ושבת היתה הולכת להקביל פני הנביא, שגם בזה הלכה בדרך אברהם אבינו שכיבד אנשים נכבדים תמיד, ולכן בחרו בפסוק זה לסיים ההפטרה.

^א כן הוא ברמב"ם (סוף ספר אהבה), ובאבודרהם (סדר הפרשיות וההפטרות), ובספר השולחן (הלכות תפילה שער שיש), ובאליה רבה ואליה זוטא (סימן תרס"ט).

^ב בראשית תקופת הראשונים ישבו האשכנזים בעיקר בצרפת וגרמניה, מאוחר יותר, בהמשך תקופת הראשונים, התיישבו גם באוסטריה ובפולין, במקומות אלו התפתח מנהג אשכנז מנהג חדש יחסית, שאמנם מבוסס בעיקרו על מנהג אשכנז, אבל כיון שהיה שם קיבוץ גלויות של הרבה מדינות, מעורב הוא ממנהגי מקומות נוספים. מנהג זה כונה 'מנהג אוסטרייך', בעוד מנהג צרפת גרמניה ואנגליה נקרא 'מנהג ריינוס', בהמשך, בעקבות התיישבות נרחבת באזור פולין וכנראה גם בעקבות השפעת פסקי הרמ"א, יליד פולין, נעשה מנהג אוסטרייך למנהג של רוב יהודי אירופה, עד שכיום 'מנהג אשכנז' סתם מבטא לרוב את מנהג אוסטרייך, ואת מנהג אשכנז העתיק שמקורו בצרפת וגרמניה נהוג לכנות מנהג 'אשכנז מערב'.

³ כן הוא בעץ חיים לונדון (הלכות קריאת התורה פרק ד'), ובמחזור ויטרי (כתב יד מוסקבה 841, מובא במהדורת גולדשמידט). וכך מנהג אשכנז מערב כמו שהובא בספרי המנהגים מגרמניה, מנהגות וורמייזא (עמ' רצ"ח), מנהגים דק"ק וורמייזא (חלק ב' עמ' קצ"ד), דברי קהילות (עמ' 366).

ובנוגע למנהג הספרדים, בקובץ 'מנורה בדרום' (גליון חשון תשפ"ב עמ' קכח) הובא מאמר 'מנהג הספרדים בהפטרת פרשת וירא', בו מביא שבראשונים הספרדים (אבודרהם וספר השולחן) מובא שמסיימים ב'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' (ד' כ"ג), והמנהג לסיים ב'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' (ד' כ"ג) הביאוהו רק ראשונים צרפת ואנגליה (עץ חיים ומחזור ויטרי), ובבדיקת 17 כתבי יד ספרדיים, בכולם ההפטרה היא עד 'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' (ד' כ"ג) ואם כן מוכח שזה היה המנהג הרווח בספרד בזמן הראשונים, ובבדיקת 11 כתבי יד אשכנזיים, ב-9 ההפטרה עד 'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' (ד' כ"ג) ורק ב-2 עד 'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' (ד' כ"ג) ונראה מזה שבאשכנז וצרפת רווח יותר המנהג לסיים ב'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' (ד' כ"ג) והיה למנהג מצומצם יותר לקרוא עד 'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' (ד' כ"ג) ואולי זה תלוי במנהג אשכנז מערב לסיים 'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' לעומת מנהג פולין ומזרח אשכנז לסיים 'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' (ד' כ"ג), ובחומשים ישנים אחר 'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' היה כתוב 'כאן מסיימין ההפטרה קצת קהילות', ובכמה חומשים דפוסי אמשטרדם שינו וכתבו 'כאן מסיימים הספרדים', וכנראה שלא הכירו מנהג זה לסיים ב'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' (ד' כ"ג) ולכן תלו זאת במנהג הספרדים (ובאמת בחומשי ליוורנו כתוב שם להפך 'הספרדים והאיטליאני מוסיפין'), וכנראה החומשים שהודפסו מאוחר יותר העתיקו הוראה זו מדפוסי אמשטרדם, וכך השתרש אצל הספרדים המנהג לקרוא רק עד שם, ובספר 'כף נקי' כבר העיר על מנהג זה שאינו נכון ויש לקרוא עד 'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' (ד' כ"ג) להעיר על דבריו: א. מדברי התיקון יששכר שלא הזכיר המנהג השונה אין להביא ראיה, שרק העתיק את רשימת האבודרהם כלשונה ולא מצאנו שהעיר עליה בשום מקום. ב. החומש הראשון שבו הביא שנכתב 'כאן מסיימים הספרדים' הוא דפוס אמשטרדם תק"א, וזה לא מתיישב כל כך עם שם הספר 'כף נקי' שנכתב ככל הנראה קודם לכן ולכל המאוחר בסביבות שנה זו כבר כתב שמה שכתב המדפיס שהספרים מסיימים שם אינו נכון. ויתכן שיש דפוסיים קדומים יותר שכתבו כך. ג. מבדיקה שעשינו בכתבי יד התמונה מעט שונה, אם כי לא בהכרח מייצגת, אנחנו מצאנו מתוך 7 כתבי יד ספרדיים, 1 עד 'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' (ד' כ"ג) ו-6 עד 'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' (ד' כ"ג) ו-4 עד 'וַתֵּאמֶר שְׁלוֹם' (ד' כ"ג).

ובאמת טענותיו טובות וניכרים דברי אמת, וייתכן שארע כן בהפטרות נוספות ולא בהפטרה זו בלבד (בהפטרת פרשת בראשית מנהג הספרדים לסיים ב'גִּדְלוֹ תוֹרָה וַיֵּאדָר', ומקורו נמצא רק בראשונים צרפת ואנגליה (עץ חיים ומחזור ויטרי), והוא מנהג אשכנז מערב כמובא במנהגות וורמייזא ובדברי קהילות (אמנם במנהגים דק"ק וורמייזא לא כך), ואולי בראשונים ספרד (אבודרהם וספר השולחן) כתבו שמסיימים 'אחרי לא יהיה' (הוא כמנהג האשכנזים המקובל כיום), וגם שם בכתבי היד הספרדיים שבדקנו (7 כתבי

❧ דיוקים ודקדוקים ❧

ד' ב': פִּי אִם־אֶסּוּד שָׁמֶן - יש לשים לב לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'כִּי־אִם אֶסּוּד שָׁמֶן'.

ד' ד': עַל כָּל־הַכֶּלִּים - יש לשים לב לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'עַל־כָּל הַכֶּלִּים'.

ד' ח': הָיוּם - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של הה"א^ה, שלא ישמע שקורא 'אָיוּם' באל"ף^ה. וכן הוא להלן (י"א, י"ח, כ"ג).

מִדִּי - הדל"ת בדגש חזק, ופירושו בכל עת. והקורא 'מִדִּי' בדל"ת רפה, משנה משמעות, שפירושו מידיו של משהו^ה.

ד' ט': אֶל־אִשָּׁה - השי"ן רפה, והה"א במפיק^ה. וכן הוא להלן (י"ד, כ"ב). אך להלן (י"ז): הָאִשָּׁה - השי"ן דגושה, והה"א לא נשמעת, ונקרא 'הָאִשָּׁה'.

ד' י"א: וַיָּבֹא שָׁמָּה - הטעם מלעיל ביו"ד^ט (ועיין חילופי נוסחאות).

ד' י"ג: חֲרָדָת - הדל"ת והתי"ו בשווא נח.

ד' כ': הַצֹּהָרִים - יש אומרים שהצד"י בקמץ קטן. ויש אומרים שהצד"י בקמץ גדול^ה.

ד' כ"ד: נֶעְרָה - הה"א במפיק.

ד' כ"ו: עֲתָה - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אָתָה' באל"ף^כ.

ד' כ"ז: הָעֵלִים - העי"ן בשווא נח, ואין לקרוא 'הָעֵלִים' בסגול או 'הָעֵלִים' בחטף סגול.

ד' כ"ח: מַאֲת - יש להזהר שלא להבליע את האל"ף וישמע שקרא 'מַת'.

ד' כ"ט: תִּבְרָכְנוּ - הרי"ש בשווא נע. ואע"פ שיש ספרים המנקדים 'תִּבְרָכְנוּ' בחטף פתח, אין להגותו כפתח, אלא כשווא נע פשוט^ה.

תִּבְרָכְנוּ - הכ"ף בסגול, והנו"ן דגושה, והוא לשון יחיד נסתה. והקורא 'תִּבְרָכְנוּ' בצירי ורפה^ה, משנה משמעות ללשון יחיד המדבר על רבים וכולל עצמו עמהם^ט.

תַּעֲנֶנּוּ - הנו"ן הראשונה בסגול, והנו"ן השניה דגושה, והוא לשון יחיד נסתה. והקורא 'תַּעֲנֶנּוּ' בצירי ורפה^ה, משנה משמעות ללשון יחיד המדבר על רבים וכולל עצמו עמהם^ט.

וכן כתבו המדקדקים שאחר קמץ קטן יבוא תמיד שווא נח או דגש, וכאן שאין דגש או שווא נח אחר הקמץ, הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.

^כ בגמרא (מגילה כ"ד ע"ב) כתוב שאין לכהן לישא את כפיו אם קורא אות אל"ף כאות עי"ן או אות עי"ן כאות אל"ף, וכן אין למנות כשליח ציבור מי שקורא כן. וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח סימן נ"ג סעיף י"ב). ובמשנה ברורה שם (סקל"ז) הביא את דברי האחרונים, שכתבו שבמקום שכולם מדברים כך מותר.

אך אע"פ שבמקום שכולם קוראים כך מותר להעלותו כש"ק כיון שכך רגילים באותו מקום, מ"מ לכתחילה ודאי ראוי ונכון להדר לקרוא כהוגן בהגייה הנכונה.

ובערוך השולחן (סימן נ"ג סעיף י"ד, סימן ס"א סעיף ח', סימן ס"ב סעיף ב') כתב שבמדינותינו אין בקיאים בחילוק שבין אל"ף לעי"ן, אך בכל זאת כתב (סימן ס"א סעיף ח') שבקריאת שמע יש לדקדק להפרישם זה מזה, וכתב עוד (סימן ס"ב סעיף ב') שהמדקדק במצוות יראה לדקדק בזה הרבה בכל התורה, ושכרו גדול כשמדקדק בזה, ובפרט במקום שאם קורא שלא כראוי משתנה המשמעות. ומן הענין להזכיר את דברי היעב"ץ שכתב (הקדמת סידורו, סולם בית אל): דבור הפה ומבטא השפה צריך להיות שלם בחיתוך הלשון כל מוס לא יהיה בו באות בניקוד בטעם, כהלכות לשון הקודש בכל תנאיו העד בעם, מה נמלצו אמרי נועם, וביחוד שלא לקרות לעינין אלפין וכן ההין כאשר יבא הגל"ל.

^כ כמבואר בארוכה במאמר החטפים שחטף פתח זה הוא ניקוד מושאל הבא לסמן על שווא נע, ואינו חטף פתח ממש.

^ד לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין צירי לסגול, יש להקפיד ביותר להשמיע את הדגש, משום שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא רק ע"י דגשות ורפיון האות, ואם לא ידגישו יש לחשוש בזה לשינוי משמעות. אך הקוראים בהגיה המבחינה בין צירי לסגול, אף אם יקראו שלא כראוי ולא ישמעו את הדגש, לא שינו בזה משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש ע"י ניקוד הצירי או הסגול.

^ט וכבר כתב בשו"ת אורים גדולים (למוד כ', סימן ג' בדפ"ח) (לה"א אברהם ישראל זאבי זצ"ל אב"ד חברון, נפטר תצ"א, שו"ת זה מוזכר פעמים רבות בחיד"א וברע"א), שמי ששינה וקרא 'תְּשַׁלְּחֵנוּ' בנו"ן רפה במקום 'תְּשַׁלְּחֵנוּ' בנו"ן דגושה, וכיוצא בזה, הרי שינה משמעות ויש להחזירו (כמו שכתב הרמ"א (או"ח סימן קמ"ב סעיף א') שבשינוי משמעתה הענין מחזירין אותו). והוסיף שם שגער בשלוחי ציבור שלא דקדקו לקרוא בדגש. והובאו דבריו בכך החיים (סימן קמ"ב אות ט').

^ה לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא יקפידו על ההגייה הנכונה, אע"פ שעשו שלא כדין, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא בהגיית הה"א והאל"ף, אם לא יקפידו להגות את הה"א כראוי יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

^י כבחבבוק א' ז': אִים וְנוֹרָא הוא.

^י כבתהילים ק"מ ה': שְׁמִרְנִי יְיָ מִיַּד רָשָׁע.

^ח כל לשון 'אִשָּׁה' שהוא שם עצם לנקבה, השי"ן דגושה והה"א לא נשמעת. וכל 'אִשָּׁה' שהוא לשון האיש שלה, השי"ן רפה והה"א במפיק. והטעם שהשי"ן דגושה בתיבת 'אִשָּׁה' שהוא שם עצם לנקבה, כתב האבן עזרא (בראשית ב' כ"ג) שהוא כדי שלא ישמע שהכוונה לאיש שלה, ואע"פ שאם הכוונה לאיש שלה הה"א צריכה להיות במפיק, מ"מ בידול זה לא מספיק, כי מצוי במקרא שנשמט המפיק בה"א (כגון: וַתִּקְרָא בְחֻמָּה שְׁמוֹת ב' ג'. לָמָּה הָיִים הַקֹּסֶדָה, שם ט' י"ח. ועוד), וע"כ הוסיפו בידול נוסף זה של הדגש בשי"ן.

ולפי זה יוצא שיש להקפיד מאד הן להדגיש את השי"ן בתיבת 'אשה' שהוא שם עצם לנקבה, כדי שלא ישמע שהכוונה לאיש שלה והושמט המפיק, והן להשמיע את הה"א בתיבת 'אשה' שהוא לשון האיש שלה, שלא ישמע שמתכוון לשם עצם 'אשה'.

^ט משום נסוג אחר. וענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'.

^י על פי הסברא הדקדוקית מסתבר יותר שהקמץ הוא קמץ קטן, שהלא חולם שמתבטל והופך לקמץ (ודרך חולם להפוך לקמץ כאשר מתארכת המילה והתנועה מתרחקת מהטעם, כגון כגון פתל - קְתִילִים, שוֹרֵשׁ - שְׂרָשִׁים), הקמץ הוא קמץ קטן. וכאן היה חולם במקור (בתיבת צהר), וא"כ כשהתבטל החולם והפך לקמץ, בפשטות הוא קמץ קטן. ועוד, שדרך האות הקודמת לחטף, להנגד בניקוד החטף. וכיון שהאות הגרונית שאחר הקמץ מנוקדת בחטף קמץ קטן, מסתבר שהקמץ שלפניו הוא קמץ קטן.

ואמנם אין דרך קמץ קטן לבוא בהברה פתוחה, אך כאן ההברה סגורה במקורה, שהלא האות הגרונית היתה ראויה להנגד בשווא נח (צְהָרִים), ורק בגלל שדרך שווא נח באות גרונית להתרחב לחטף, הורחב השווא שבאות הגרונית לחטף קמץ ונפתחה ההברה. וכיון שבמקור ההברה היתה סגורה, דינה כהברה סגורה, ולכן יכול לבוא בה קמץ קטן.

^א שהרי כתבו המדקדקים (ראה רד"ק מ"ב ב' י"ב ותהלים פ"ו ב') שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, ואף כשנראה שע"פ משפט הלשון הוא אמור להנגד בקמץ קטן (ובתיבת צְהָרִים בדרך כלל יש מתג תחת הצד"י, אלא שכאן יש ספרים שאין מתג מחמת שבאה ב"ת השימוש לפני הצד"י, ובה יש מתג, ואין דרך הסופרים לסמן שני מתגים זה אחר זה).

חילופי נוסחאות

ד' י"א: וַיָּבֹא / (וַיָּבֹא)

הטעם מלעיל ביו"ד – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ד ט"ז, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ה ס"ו ס"ח ס"ט ס"י"א ס"י"ב ס"י"ג ס"י"ז, א"ד א"ו א"ח א"י. ~ ובדפוסים: רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. הטעם מלרע בבי"ת – בכתבי היד: ס"ז, א"א. ~ ובדפוס: מק"ג. טי.

ד' י"ג: הִנֵּה תִּרְדֶּתְךָ | אֲלֵינוּ / (הִנֵּה תִּרְדֶּתְךָ | אֲלֵינוּ)

במונח מונח – בכתבי היד: ט"א ט"ב, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ט ס"י"א ס"י"ב ס"י"ז, א"ג א"ה. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, ברויאר. בקדמא מונח – בכתבי היד: ט"ד, ס"ו ס"ח ס"י"ז, א"ב א"ד א"ו א"ט א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קורן. יי.

ד' כ"ט: כִּי־תִמְצָא אִישׁ / (כִּי תִמְצָא־אִישׁ)

במקף ומרכא – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ד ט"ז, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ח ס"י"א ס"י"ב ס"י"ז, א"ג א"ה א"ו א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. במהפך ומקף – בדפוסים: רא"פ, רוו"ה, לטריס. טי.

בראש התיבה (ברויאר, טעמי המקרא, עמ' 94-92), ולכן בפסוקנו שבא זרקא אחר זרקא (אליהו הנביא תרדמת | אלינו), תיבת 'הנה' ראויה להיות מוטעמת במונח, כיון שבאה אחר זרקא.

וכיוצא בזה הגיה רוו"ה גם בפסוק 'אֶת־זִבְחֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם זֹבְחִים' (ויקרא י"ז ה'), והטעים 'אֲשֶׁר הֵם זֹבְחִים', משום הכלל הנ"ל, וגם שם טעה בזה, משום שאין הכלל אמור במשרתי זרקא הבא אחר זרקא, אלא רק בזרקא הבא לבדו (ונראה שגם כתבי היד שהטעמו כאן 'הנה תרדמת | אלינו' בקדמא עשו כן מחמת הכלל הפשוט של משרתי הזרקא, ולא שמו לבם לכך שכאן לא נוהג כלל זה כיון שבא אחר זרקא, ואחר כך העתיקו מהם סופרים נוספים).

וכן מוכח ממקומות נוספים במקרא בהם מוטעמים שני מונחים לפני זרקא כאשר יש זרקא נוסף לפניו, אף כאשר הטעמת המשרת הראשון אינה בראש התיבה, כגון: 'וְאֶת־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְּכֶם' (יהושע כ"ב ה'), 'דִּבֶּר יְיָ בְיַד יִשְׁעִיהוּ בֶן־אֲמוֹץ' (ישעיה כ"ב), ועוד.

י" הכלל הוא שכאשר בא משרת אחד בלבד לפני הפשטא, אם אין הברה החוצצת בין ההברה המוטעמת במשרת הפשטא, להברה המוטעמת בפשטא, המשרת יהיה מרכא (כגון: הִנֵּה תִרְדֶּתְךָ), ואם יש הברה החוצצת ביניהם, המשרת יהיה מהפך (כגון: כִּין תִּמְצָא־אִישׁ).

ולכן כאן, אם 'כי' מוקפת והטעם בתיבת 'תמצא', המשרת יהיה מרכא כיון שאין הברה החוצצת בין המשרת לבין הפשטא, אך אם 'תמצא' מוקפת ותיבת 'כי' מוטעמת, המשרת יהיה מהפך כיון שיש הברה החוצצת ביניהם.

ובפסוקנו לא נמצא כלל בכתבי היד הטעמת 'כי תמצא-איש' המצויה בדפוסים, אלא שבכמה כתבי יד (ס"ז ס"ט ס"י"ג, א"ב) מוטעם 'כִּי־תִמְצָא אִישׁ', שהטעמה זו נוגדת את כללי הטעמים, שהרי אין הברה החוצצת ביניהם ולכן המשרת אמור להיות מרכא, וכנראה נוסח הדפוסים 'כי תמצא-איש' הגיע בעקבות תיקון נוסח כתבי יד אלה והתאמתו לכללי הטעמים, שאחר שראו שהמשרת הוא מהפך, הטעימוהו בתיבת 'כי', כדי שתהיה הברה החוצצת בין המשרת לפשטא וההטעמה תתאים לכללי הטעמים.

י" יתכן שההטעמה בבי"ת היא טעות שנגרמה משום שתחת האות יו"ד צריך לבוא גם ניקוד הקמץ וגם הטעמת המונח, וכיון שהאות יו"ד היא אות קטנה, ואין תחתיה מספיק מקום לקמץ ומונח יחד, היו ספרים בהם נדחק המונח הלאה עד שהיה נדמה שהוא מוטעם תחת הבי"ת ולא תחת היו"ד (ובכמה כתבי יד אכן לא ממש ברור האם הסופר התכוון להטעים 'ויבא' מלעיל, אלא שהטעם הוסט מעט הלאה בעקבות חוסר מקום תחת היו"ד, או שהסופר התכוון להטעים 'ויבא' מלרע), ובעקבות כך אף היו סופרים שחשבו שיש לסמן את המונח תחת הבי"ת, וסימנו כן לכתחילה.

וכיון שתיבת 'ויבא' דרכה להיות מוטעמת מלרע, ורק משום נסוג אחור מוטעמת כאן מלעיל, לכן הטעמת 'ויבא' מלרע אינה נראית משונה, וקל היה לטעות בכך ולחשוב שאכן מוטעם כאן 'ויבא' מלרע, שנסוג אחור אינו כלל מוחלט ויש פעמים רבות שהטעם לא נסוג.

ובשאר המקומות במקרא בהם באה תיבת 'ויבא' בטעם מחבר ואחריה באה תיבה המוטעמת בראשה (בראשית ז' ז', שמואל ב' י"ב ד', איוב ג' כ"ו, שם ל' כ"ו, שם, דברי הימים א' כ"א י"א), בספרים המדויקים הטעם נסוג אחור כמו כאן, ותיבת 'ויבא' מוטעמת מלעיל, ויש דפוסים שהדפיסו בחלק מהמקומות מלרע (כגון: במק"ג בראשית ז' ז', שמואל ב' י"ב ד', מלכים ב' ד' י"א, איוב ל' כ"ו) (במופע הראשון). בתנ"ך קורן בראשית ז' ז', שמואל ב' י"ב ד', דברי הימים א' כ"א י"א) וכנראה גם במקומות אלו מוטעם כך בחלק מהספרים משום שנקל לטעות ולחשוב שמוטעם מלרע, וכנ"ל.

י" שם הטעים 'הנה' תרדמת | אלינו בשני פסיקים.

י" וכתב רוו"ה שההטעמה 'הנה תרדמת | אלינו' בשני מונחים לפני הזרקא, לא תיתכן ע"פ כללי הטעמים, שהכלל הוא שכאשר באים שני משרתים לפני זרקא, אם המשרת הראשון מוטעם בראש התיבה, המשרת יהיה מונח (כגון: כִּין תִּמְצָא־אִישׁ שָׁם פֶּה, שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד), ואם אינו מוטעם בראש התיבה, יהיה קדמא (כגון: וְתִאֲמַר שָׁרִי אֶל־אֲבִירָה, קָמָא עֲבָדְךָ חַוָּה). ולכן בפסוקנו שהמשרת הראשון שבתיבת 'הנה' אינו מוטעם בראש התיבה, המשרת צריך להיות קדמא, ולא מונח, ולכן ההטעמה הנכונה היא 'הנה תרדמת | אלינו' בקדמא ולא 'הנה תרדמת | אלינו' במונח. אך באמת הכלל שהביא נכון בזרקא הבא לבדו, אך כאשר מופיע זרקא אחר זרקא, המשרת הראשון של הזרקא השני יוטעם במונח גם כשאינו